

Homiletická otázka je otázka otevřená¹

Ondřej Macek

The Homiletic Question is an Open Question Professor of practical theology, Josef Smolík (1922–2009), whose birth centenary was celebrated last March, concluded his textbook on homiletics with the remark that until the arrival of the Kingdom of Heaven we will repeatedly seek the means of conveying the Gospel to our contemporaries. The present article points out several contemporary homiletic questions. It focuses, for instance, on the views of Manfred Josuttis, Christian Möller, Isolde Karle, Albrecht Grözinger, Helmut Schwier, Birgit Weyel, Wilhelm Gräb, Hans-Günter Heimbrock, etc., on the power of God, on the role of the pastor as a witness, on the reflection of the listener and his world, and also on the place of a sermon in a church service. The article is divided into five sub-chapters: sermon, listener, pastor, Bible, church service. Special focus is given to topics in material homiletics.

Keywords: sermon, listener, pastor, Bible, church service

Nedávno k nám do kostela přišel malý chlapec. Tak desetiletý. Celkem úspěšně odolal několika sestrám, které se staraly, jestli se neztratil. Nepodlehli ani následnému vábení, aby šel do nedělní. Přečkal ještě i čtení dlouhého textu, ale po pár minutách kázání se zvedl a odešel středem...

Přijít na bohoslužby je způsob, jak se dozvědět, jaké je dnes křesťanství. Ale jak sdělujeme obsah evangelia, aby posluchač uvěřil?² Jak dnes připravit kázání, které by Lutherovými slovy bylo „eyne öffentliche reyztung zum glauben und zum Christenthum“ (veřejné povzbuzení k víře a ke křesťanství; WA 19,75). Nebo: Jak napomoci tomu, aby moc boží prostoupila naše posluchače, aby se staré texty staly dobrou zprávou pro nás?

V březnu letošního roku jsme si připomenuli sto let od narození předního českého evangelického učitele praktické teologie Josefa Smolíka (1922–2009). Ten uzavírá text své učebnice *Radost ze slova* reflexí několika

1 Text je rozšířenou verzí přednášky, která byla přednesena na sympoziu „Volat církev pod svrchovanou normu slova božího“ 8. března 2022 na ETF UK. Sympozium se konalo ke stému výročí narození praktického teologa Josefa Smolíka (1922–2009). Rád bych jej vděčně věnoval faráři Ctiradu Novákovi.

2 Josef Smolík, *Radost ze slova: Náčrt homiletiky*, Praha: Kalich, 1983, 71.

pro něj soudobých teologických vlivů na kázání. Mluví zejména o civilní interpretaci, mýtopoetickém myšlení, prorockých a evangelizačních kázáních. A končí takto: „Homiletická otázka je otázka otevřená a zůstává jí i v tomto věku. O odpověď na ni se pokoušíme stále znovu, poněvadž je vždy jen částečná, nedokonalá; odpověď na cestě k velké odpovědi, která nám bude dána. Tou nehotovou, dílčí odpovědí jsou naše kázání.“³

V tomto článku bych rád nabídl několik dílčích poznámek k dnešnímu hledání spíše materiálních odpovědí na onu homiletickou otázku. Opírat se budu o koncepty současné německé protestantské homiletiky, které považují i vzhledem k vývoji ve východní části za nejbližší naší domácí tradici.

Kázání

Manfred Josuttis ve svých posledních pracích často odkazoval na dva verše z Pavlových epištol: „Nestydím se za evangelium: je to moc boží ke spasení pro každého, kdo věří.“ (Ř 1,16) „Slovo o kříži je bláznovstvím těm, kdo jsou na cestě k záhubě; nám, kteří jdeme ke spáse, je mocí boží.“ (1K 1,18)⁴ Obě věty spojuje řeč o moci boží. Na bohoslužbách podle Josuttise chceme zažít a máme zažívat boží blízkost, boží moc.

Kolikrát jsme měli nějaký pocit z přípravy, naplánovali „si“ bohoslužby a třeba přišel někdo, kdo nás zaskočil, pro kterého to nachystané, najednou nefungovalo, nebo se odehrálo něco, co jejich vyznění (včetně kázání) úplně proměnilo (např. někdo těsně před nimi nebo během nich zemřel), či naopak nedorazil varhaník, službu vypověděl mikrofon? Už to naznačuje, že je třeba k celému bohoslužebnému dění (včetně kázání) přistupovat jako k něčemu otevřenému. Tedy cíleně dávat prostor moci, která nezávisle na nás „osvobozuje od pout minulosti a chrání před hrozbami budoucnosti“.⁵

3 Tamtéž, 175.

4 Manfred Josuttis, *Der Weg in das Leben. Eine Einführung in den Gottesdienst auf verhaltenswissenschaftlicher Grundlage*, Gütersloh: Kaiser, Gütersloher Verl.-Haus, 32000. Týž, *Kraft durch Glauben. Biblische, therapeutische und esoterische Impulse für die Seelsorge*, Gütersloh: Gütersloher Verl.-Haus, 2008. Týž, *Verführung zum Leben. Über die Geheimnisse des christlichen Glaubens*, Gütersloh: Gütersloher Verl.-Haus, 2006.

5 Manfred Josuttis, In Gottesgegenwart führen, in: Lars Charbonnier – Konrad Meryn – Peter Meyer – Alexander Deeg (eds.), *Homiletik: aktuelle Konzepte und ihre Umsetzung*, Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 2012, 88.

Zároveň v kázání neplatí jen *cogito, ergo sum*, ale především *doleo, ergo sum*.⁶ Cítím, trpím, tedy jsem. Podle Christiana Möllera tkví problém našich kázání v tom, že často oslovují ducha (rozum), nikoli duši,⁷ Tedy že od intelektuální recepce slyšeného je daleko k prožívanému či zakoušenému. Lidé nemají jen rozum, ale také emoce. Kázání by proto mělo činit sílu biblického textu plodnou pro mě i pro druhé, pokoušet se o to, aby boží moc dostala prostor zasáhnout srdce i svědomí,⁸ aby osvětila naši zkušenost a dodala vitalitu našemu přemýšlení i konání.⁹ To, co kážeme, není slovo o minulosti, možná ani ne tolik o přítomnosti, ale o budoucnosti. Je to bláznovství, provokace.

V čem jsme dnes ztraceni (Mt 10,6)? V našem vztahu k přírodě, v představě o stálém růstu a zlepšování se podmínek k životu, v racionalizaci těla, v touze naplnit naše smysly, v nezvládnuté sexualitě, v představách o věčné lásce, v epidemiích, neustálých krizích (a nyní i ve válce), ve strachu z minulého, přítomného i budoucího. Dnešní démoni dál ničí tělo, ponoukají ke zlému.¹⁰ Naše vztahy jsou stejně jako v biblických dobách leckdy zakonzervované nebo toxické. A současné protibožské síly? Stále tytéž: hřích, zákon, smrt. Ježíš vystoupil s výzvou ke změně orientace, hodnot, způsobů života a k pohybu z hrobů (Mk 5,3) do prostoru naplněného boží mocí (Mk 1,15).

Kázat evangelium znamená proto i dnes zvát posluchače ke krokům na cestu od ztracenosti k bezpečí, od pýchy k pokoře, od zajetí ke svobodě, od sebejistoty ke spolehnutí na Boha, od zahleděnosti do sebe k bližnímu, od stresu a strachu k dýchání naděje. A toto pozvání by mělo zasahovat pokud možno všechny jeho smysly.

Martin Luther ve svých kázáních často prováděl jakýsi sakramentální výklad. – Stane se to, co bylo ve Slovu pověděno, zaslíbeno.¹¹

6 Tamtéž, 89

7 Christian Möller, Für Seele sorgen, in: Lars Charbonnier – Konrad Merzyn – Peter Meyer – Alexander Deeg (eds.), *Homiletik: aktuelle Konzepte und ihre Umsetzung*, Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 2012, 46.

8 Josuttis, In Gottesgegenwart führen, 87.

9 Tamtéž, 99.

10 Tamtéž, 89.

11 Möller, Für Seele sorgen, 36.

Klíčovým výrazem jeho reformace je *promissio* (slib, zaslíbení, přípověď).¹² *Promissio* je slovní akt zaslíbení a ujištění, který deklaruje (konstatuje) svůj obsah a zároveň svého příjemce zavazuje (konstituuje) pro nové jednání či postoj. (Například: „A hle, já jsem s vámi po všechny dny až do skonání tohoto věku.“ Mt 28,20) Bůh je ten, který lidským slovem lidem přislubuje, že se na něj mohou spolehnout.

Vpravdě reformačním je (hermeneutické) odhalení, že teologický znak (*signum*) je znamením (*nota*) přítomné věci. Boží spravedlnost (*iustitia dei*) nelze oddělit od způsobu (modu) a prostředku (media) božího sebe-dělení ve spolehlivém slovu přislubu spásy a záchrany, od jistoty spásu konstituující přípovědi (*promissio*).

Promissio – toto působivé a účinné slovo (*verbum efficax*) – je konkrétní způsob a chování, ve kterém je Kristus jednoznačně a jistě přítomen. Boží pravda tkví ve věrnosti, se kterou si Bůh stojí za svým slovem. Reformace představuje osobité pochopení síly a dosahu hříšníkovi pověděného (přirčeného) slova v autoritě Ježíše Krista a tedy nové pochopení síly a dosahu víry.

Od takového pochopení slova a víry se odvíjí i nové chápání Boha a člověka, Písma a tradice, svátostí, modlitby, kněžského úřadu a církve, zákona a evangelia, víry a skutků. (Reformační) církev je jen tam, kde se zvěstuje zaslíbení (*promissio*):¹³ navzdory mnohdy temné skutečnosti boží zaslíbení platí a naplní se. Jisto jistě.

Kázání chápou jako výklad evangelia Ježíše Krista vyrůstající z biblických textů. Je to lidská řeč v bohoslužebném kontextu. Osobní svědectví určené konkrétním lidem v konkrétních, ale rozmanitých situacích na konkrétním místě. Je to veřejné vybidnutí k důvěře v Boha a k životu v následování Ježíše Krista. Je to lidské konání v očekávání, že k němu přispěje Duch svatý.

12 Ondřej Macek, Modlitba Martina Luthera, in: Martin Luther, *Jak se modlit. Rada pro dobrého přítele. Modlitby*, Středokluky: Zdeněk Susa, 2009, 129–184.

13 Oswald Bayer, *Martin Luthers Theologie: Eine Vergegenwärtigung*, Tübingen: Mohr Siebeck, 2004, 41–61, zvl. 48 a 315–323. Týž, *Promissio. Geschichte der reformatorischen Wende in Luthers Theologie*, Darmstadt: Wiss. Buchges., 21989. Týž, *Promissio und Gebet nach Luthers Rogatepredigt von 1520*, in: *Studien zur Geschichte und Theologie der Reformation: Festschrift für Ernst Bizer*, Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verl., 1969, 121–139. V češtině srov. též např. oddíl o křtu, Večeři Páně a zpovědi ve Větším katechismu Dr. Martina Luthera, in: *Kniha svornosti. Symbolické čili vyznavačské spisy evangelických církví Augsburské konfese*, Praha: Kalich, 2006.

Kázání je nabídkou, že se nám Ježíš Kristus může stát dobrou zprávou, totiž proměnit náš svět a naše životy, být v nich přítomen, uzdravovat je a inspirovat je k lásce. Otevírá pozornost k dobré boží přítomnosti, blízkosti, k božímu jednání a působení v minulosti, přítomnosti (v našich životech) a také v budoucnosti.

Myslím, že dnes už nemusí být kázání vedeno snahou „vymámit“ z posluchačů souhlasné amen, že v něm netvrdíme, ale vyprávíme a svědčíme. Na druhou stranou ono amen může být souhlasným přitakáním k nabídce, kterou jsme dostali.¹⁴

Kazatel

Zdá se mi, že i mezi těmi, kdo se ani vzdáleně nepovažují za žáky dialektické teologie, panuje stále zřetelná obava z kazatelského „já“. Kazatelé jsou však přeci vždy osobně zapojeni do svého kázání. (A to dokonce nejen tím, co říkají, ale také tím, jak to říkají a jak u toho vypadají.) Může být důvěryhodné kázání bez důvěryhodného kazatele?¹⁵ To ovšem neznamená, že by kazatelé museli být duchovními či ještě ke všemu morálními supermany. Lze přeci i na sobě dokumentovat Lutherovo *semper peccator, semper penitens, semper iustus* (WA 56, 442, 17).

„Předpokladem úspěšné komunikace při kázání je diferencovaná sebe-reflexe a schopnost pozorovat sebe sama.“¹⁶ Účastníkům bohoslužeb tedy smím nabízet i své osobní krédo, to, jak já Písmo čtu jako dobrou zprávu pro sebe, jako něco, co ovlivňuje moje denní rozhodování, jak se s Bohem ve svém životě setkávám.¹⁷

Druhého oslovím, myslím, jen tehdy, když tuším, co trápí mou vlastní duši, jak někdy až „zoufale pobíhá sem a tam mezi sobectvím a sebeproklínáním a že za maskou umělého já nenachází skutečný pokoj a skutečnou oporu.“¹⁸ A podobně radost těžko zprostředkuji, pokud ji sám nemám.

14 Pavel Filipi, *Pozvání k naději: kapitoly o homiletické hermeneutice a exegesi*, Praha: Kalich, 2006, 192.

15 Ondřej Macek, „Aby náležitě byli připraveni pro své budoucí povolání duchovenské“. Několik poznámek k tématu: farář jako absolvent ETF UK, in: *Studie a texty Evangelické teologické fakulty* 34 (2020/2), 123–132.

16 Isolde Karle, *Praktische Theologie*, Leipzig: Evangelische Verlagsanstalt, 2020, 231.

17 Wilfried Engemann, *Einführung in die Homiletik*, Tübingen: Francke Verlag, 2002, 43nn.

18 Möller, Für Seele sorgen, 41.

Kazatel je poutníkem mezi světy¹⁹ – světem své vlastní subjektivity, světem svých posluchačů a světem biblického textu. (Kánon umožňuje rozmanitost a zároveň omezuje libovůli i bezbřehost. Kázání by mělo zachovávat tuto rozmanitost.) Kazatel může propojovat svět textu a svět svých posluchačů jen svým vlastním, tj. subjektivním způsobem. Je tedy především svědkem, nikoliv poslem. Vlastní účast na Slově je nezbytná. Kázání už nehlásá jednoznačnost, ale otevírá posluchači prostor. Čím více bude kázání obsahovat pluralitní potenciály, které s sebou přinášejí tři světy, jež kázání tvoří, tím snad bude „úspěšnější“.

Jak se v Bibli mluví o Bohu?²⁰ Vyprávějí se příběhy, ve kterých Bůh jedná. Najdeme v ní mudroslovné texty, ve kterých se o něm píše ve třetí osobě, nebo prorocké řeči v jakési zdvojené první osobě – Bůh mluví něčím hlasem. Jindy Bůh oslovuje člověka imperativem. A třeba v žalmových modlitbách je naopak Bůh osobně oslovován jako „ty“.

Kazatel by měl usilovat o to, aby jeho projev co nejvíce odrážel tuto polyfonii Písma;²¹ aby dával zaznít paletě možností, kterou Bible nabízí; aby jeho řeč a jím líčené obrazy Boha byly obdobně pestré; aby homiletické figury střídal podobně hojně jako Bible.

Vedle narativních kázání je občas třeba vykročit i k mudroslovné řeči, ve které ubude osobně zabarvených obrazů Boha. Prorocká kázání se asi mohou snadno stát kázáními politickými, i když by jejich důraz měl být položen na řeči o božím jednání a na svědectví o něm (což je vlastně dost náročné pro kazatele samotného – je opravdu připraven nést vlastní kůži na trh?). Zároveň prorocké texty mohou najít uplatnění v katechetických kázáních, vzpírají se totiž snadnému přivlastňování. Preskriptivní texty vybízejí k etickým kázáním, ve kterých je Bůh (Stvořitel, Vykupitel, Posvětitel) také tím, kdo na nás klade nějaké požadavky. Hymnická řeč o Bohu je tradičně uplatňována spíše v liturgii, ale možná by se mohla odrážet alespoň v závě-

19 Albrecht Grözinger, *Toleranz und Leidenschaft: über das Predigen in einer pluralistischen Gesellschaft*, Gütersloh: Kaiser, Gütersloher Verl.-Haus, 2004, 111. Týž, *Homiletik*, Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus, 2008.

20 Helmut Schwier, Plädoyer für Gott in biblischer Vielfalt. Hermeneutische und homiletische Überlegungen zum Inhalt der Predigt, in: Hanns Kerner (ed.), *Predigt konkret. Grundlinien homiletischer Ansätze*, Leipzig: Evang. Verl.-Anst., 2011, 139–151.

21 Helmut Schwier, Von Gott reden – die Menschen ansprechen, in: Lars Charbonnier – Konrad Merzyn – Peter Meyer – Alexander Deeg (eds.), *Homiletik: aktuelle Konzepte und ihre Umsetzung*, Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 2012, 56–58.

rech kázání. A úplně velké oblibě se možná netěší asi ani vysvětlující kázání, byť přece k víře patří také porozumění, znalost jejich obsahů.²²

Věnujeme zpravidla značnou energii přípravě bohoslužeb a zejména kázání. Ale jak vypadají ty okamžiky před samotným začátkem? Jak na samotné bohoslužby chystáme sami sebe? Kontrolujeme funkčnost kamery a ozvučení, ladíme hudební nástroje, rozdáváme liturgické pokyny. Je možná v lecčems dobré, že se „protestantsky nevynoříme za zvuků zvonečků zpoza oltáře“, ale vítáme se s těmi, se kterými se společně chceme potkat před Bohem. Ale jak reflektujeme to, že ze svého světa přece jen vstupujeme do jiného prostoru, do prostoru boží moci? To, že bychom sami sebe měli uvést pod jiný vliv...? Stačí k tomu pár slov modlitby, myšlenkový vzdech k Bohu? Nemělo by se nějak odehrát to, čemu mystici říkají modlitba srdce, dýchání Boha, zastavení myšlenek i celého těla?²³

Posluchač

Christian Möller v jedné ze svých studií o duchovní péči píše, že nejvíc se o tom, jaké má být kázání, naučil od hrobníka. Ten mu vyprávěl, že když kope hrob, leckdy přemýšlí, proč by se z něj měl ještě hrabat ven. A doprovodil to větou: „Pane faráři, musíte ve vašich kázáních častěji jmenovat důvody, proč se ještě vyplatí, z hrobu vylézat.“²⁴

Möller pak uvádí, že při přípravách kázání vedl vnitřní dialog nejen s tímto hrobníkem, ale i s dalšími lidmi, které potkal v těžkých životních krizích.

Kázání ztrácí své posluchače, pokud v něm chceme „postihnout posluchače celého světa“.²⁵ Je nezbytné chodit na návštěvy, potkávat se a mluvit s lidmi během týdne, a pak se pokoušet právě jim a do jejich situací vyložit předepsaný nedělní biblický text.

Posluchači však nejsou jen adresáti kázání, ale také náboženští suveréni. Oni určují, zda se řečené potká s jejich vírou, s jejich životy; jestli si to od ambonu vyslovené vztáhnou k sobě. Odpovědnost, která je jim dána, by měla být podtrhována (Joz 24,15). Kázání by mělo poskytnout prostor pro

22 Na celou řadu možností upozornil Pavel Filipi, *Pozvání k naději: kapitoly o homiletické hermeneutice a exegesi*, Praha: Kalich, 2006.

23 Josuttis, In *Gottesgegenwart führen*, 93. Týž, *Seelsorglich predigen. Die parakletische Dimension von Predigt, Seelsorge, Gottesdienst und Gemeinde*, Waltrop: Spenner, ³2003.

24 Christian Möller, *Für Seele sorgen*, 34.

25 Tamtéž, 35.

sebeinterpretaci. Pomoci posluchači, aby sám sebe nově přijal, sám sobě a svému životu (nově) porozuměl.

Nemělo by se tedy jednat o monolog, ale alespoň o pokus o implicitní dialog. Ten ovšem předpokládá znalost posluchače a jeho světa. Respektive, jak naznačeno už výše, o trialog: dialog s vlastní duší, dialog s posluchači a dialog s Bohem.²⁶

Nemyslím tím, že bychom měli přestat vykládat Bibli. Ale musíme se mnohem více začít ptát, zda se to, o čem mluvíme, má šanci se potkat s těmi, kteří před námi sedí. Neodpovídáme někdy na otázky, které nikdo neklade? (Tím nechci popřít nutnost i nějakou tu otázku občas vnutit.) Jak znějí témata dnešních duchovních hledačů? Láska, štěstí, svoboda, jak měnit sebe sama ad.²⁷

Ptáme se, co z toho, o čem chceme mluvit, co nám „vypadlo“ z exegese nebo ze čtení cizích kázání, se skutečně týká posluchačů v jejich životních situacích?²⁸ Otázky, které bychom si tedy měli pokládat nad svými manuskripty, zní třeba takto: Co je tam o vztahu člověka (našeho posluchače) a Boha, tak jak nám jej odkryl Ježíš Kristus? Jak je to relevantní pro náš vztah s Bohem? A jak je to relevantní pro náš život?

Při chystání homilie si nevystačíme s exegesí, dogmatikou atd., ale musíme i reflektovat, v čem lidé žijí.²⁹ Jejich náboženství je mnohem širší, než o čem svědčí jejich účast na rituálech či odběr církevního tisku. Je třeba vnímat žité náboženství, to, nad čím lidé dnes žasnou, na jaké filmy se dívají, co sdílí na sociálních sítích, jaká gesta, jaká slova používají, když popisují svou každodenní životní praxi. Stejně důležité jako to, jak rozumějí církevnímu jazyku, je to, jak ve svých životech vnímají ono zcela Jiné.³⁰

Kázání by mělo prostředkovat propojení mezi církevní teorií a životní praxí.³¹ Evangelium se přece osvědčuje a konkretizuje za zdmi kostela.

26 Tamtéž, 45.

27 Srov. Ondřej Kolář, Ospravedlnění a štěstí. K diskusi o staronovém tématu v současné protestantské teologii, in: *Teologická reflexe* 27 (2021/2), 113–115.

28 Smolík mluví s Rudolfem Bohrenem (*Predigtlehre*, Mnichov: Chr. Kaiser, 1971) velmi aktuálně o posluchači jako o druhém textu. Smolík, *Radost ze slova*, 71.

29 Wilhelm Gräb, *Religion als Deutung des Lebens. Perspektiven einer Praktischen Theologie gelebter Religion*, Gütersloh: Gütersloher Verl.-Haus, 2006.

30 Birgit Weyel, Predigt, in: Wilhelm Gräb – Birgit Weyel (eds.), *Handbuch Praktische Theologie*, Gütersloh: Gütersloher Verl.-Haus 2007, 627–638.

31 Hans-Günter Heimbrock, Spuren Gottes wahrnehmen, in: Lars Charbonnier – Konrad Merzyn – Peter Meyer – Alexander Deeg (eds.), *Homiletik: aktuelle Konzepte und ihre*

Stvoření není ukončená záležitost, ale pokračuje. Kázání tedy musí motivovat posluchače, aby se vydali hledat boží stopy kolem sebe a ve svých životech. Samozřejmě jejich rozpoznávání podléhá teologické reflexi a analýze.

Možná kazatelé sami přeskakují často to, co je popsáno v učebnicích homiletiky jako začátek přípravy kázání,³² totiž vlastní „životní“ setkání s textem, pokud to jen lze, co nejvíce oprostěné od záměrů a teorií.

Kázání by mělo upozorňovat na možná nová setkání s tím radikálně jiným a podněcovat ke stopování božího království v našich každodennostech, pomáhat je rozpoznávat, povzbuzovat k tomu, že se kdokoli i dnes může potkat s Hospodinem, rozmlouvat s ním i od něj přijímat či nepřijímat pozvání (Ex 3–4).

Sylvie Bukowski v doslovu ke své knize modliteb píše: „Návštěvníci bohoslužeb, zvláště pokud nejsou znalí teologického pozadí liturgie, reagují velmi rychle a až alergicky, jsou-li ihned na začátku *při vyznání vin* utlučení a povalení jen svými deficity. Chtěli by, aby do modlitby byly zahrnuty také úspěšné a šťastné věci, které si přinesli z uplynulého týdne. Na bohoslužbách se zpravidla schází mnoho vysoce angažovaných lidí. Nelze tedy učinit paušální přiznání: Nevšimáme si svých bližních. Myslíme především na sebe. Nebo: Považujeme tvory za mrtvou hmotu a jen sobecky ničíme naše životní prostředí...“³³

Isolde Karle ve své předloni vydané učebnici praktické teologie poukazuje, z mého pohledu velmi jasnozřivě, na to, že právě jednou z klíčových otázek dnešní homiletiky a bohoslužebného jazyka vůbec je řeč o hříchu a samozřejmě tedy i o ospravedlnění.³⁴ Soudí, že mluvit dnes o hříchu jako o zničeném vztahu s Bohem není pro většinu našich posluchačů srozumitelné. Zároveň si s Bohem často nespojují ani pocity jako jsou stud či vina. Jenže bez precizovaného výkladu o hříchu a ospravedlnění je předložení křesťanského pohledu na život vlastně nemožné.

Umsetzung, Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 2012, 200.

32 Srov. např. Christian Möller, *Einführung in die praktische Theologie*, Tübingen: Francke Verlag, 2004, 144.

33 Sylvia Bukowski, *Gebet und Sprache*, in: Sylvia Bukowski – Jochen Denker – Holger Pyka, *Worte finden. Neue Gebete für Gottesdienst und Alltag*, Neukirchen-Vluyn: Neukirchener, 2021, 183.

34 Karle, *Praktische Theologie*, 237–242.

Návštěvníci bohoslužeb však budou nejspíš dobře vědět o tom, co je to krize identity, pocit nepřijetí, absence smyslu, životní troskotání, zmar, frustrace; o propleteních dobra a zla, které od sebe nejdou odlišit.³⁵ A možná by i proto pro ně nemusela být tak nepochopitelná třeba řeč o moci, která nás strhává, zmocňuje se nás, parazituje na nás a izoluje nás od Boha (L 9,42) – pocitem viny, nedostatečnosti nebo naopak sebeláskou, případně pochybami (i o sobě).

A snad by pak pro nás nebylo těžké se najít mezi těmi, kteří Ježíše odmítli, nepochopili, zapřeli, obelhali, zradili či se mu smáli. A on jim přesto nabízí chléb, víno, rybu, lásku. Mezi těmi, které Bůh obléká (Gn 3,21).

„Kázání o hříchu by nemělo být abstraktní, ale mělo by se vyznačovat diferencovanou úvahou o složitosti života, jeho útrapách, omylech, ostudách, zoufalstvích a temných stránkách.“³⁶

Tak jako zažívají nesmiřitelnost, beznaděj ad., zakoušejí lidé kolem nás i solidaritu, odpuštění, přijetí – tedy již něco z božího království. Hodně se jim toho daří, ale zároveň ubližují sami sobě. Vědí o svých propastech i o své spoluodpovědnosti. Člověk je obětí i viníkem a dobrá řeč o hříchu by mu mohla pomoci k tomu, aby se dokázal vnímat také jako přijatý – se svým strachem, se svými slabostmi, se svou fragmentárností. Není jen příjemcem zvěsti o milosti, ale rovněž tím, kdo se boží lásce (díky boží moci) otevírá a přijímá tento pohled na sebe.

K posluchači, účastníku bohoslužeb bychom měli čím dál tím vědoměji přistupovat jako k hostu, jako k cizinci³⁷ a co nejvíce se soustředit na to, abychom byli nejen svědky toho, že jsme sami evangeliem proměnění, ale také mu pohostinně nabídli pokrm chutný, stravitelný, kaloricky vyvážený a nefastfoodového typu, který reprezentuje naši tradici. Zároveň však musíme dbát na to, aby mu byly srozumitelné naše stravovací i stolovací návyky.

35 Petr Gallus, Koho dnes ještě zajímá hřích?, *Křesťanská revue* 4 (2021), 2–5. Týž, Verantwortliche Rede von der Sünde, *Communio Viatorum* LX (2018/2), 139–170.

36 Karle, *Praktische Theologie*, 240.

37 Srov. Grözinger, *Toleranz und Leidenschaft*.

Kristus – Písmo – Evangelium

Korintským napsal apoštol Pavel: „...nebudu mezi vámi znát nic jiného než Ježíše Krista, a to Krista ukřižovaného“ (1K 2,2). Podle některých homiletiků³⁸ však došlo v postmoderně k redukci kázání na „povšechného Boha“.

Křesťanské kázání je normováno Ježíšovým prohlášením se za pravdu (J 14,6). Vychází ze skutečnosti, která je nezávislá na intertextuální konstrukci. O této skutečnosti však může pouze svědčit. Boží realita je pro něj nedostupná. Jako evangelium má církev „boží jednání v Kristu“, aniž by je ovšem měla ve svém vlastnictví. Křesťanské kázání je proto závislé na samotném Bohu, který jeho svědectví ověřuje a probouzí a udržuje víru posluchačů.³⁹

Bůh i člověk jsou subjekty zvěstování a vykládání Písma.⁴⁰ Lidské jednání následuje po božím jednání. Bůh je tedy subjektem i lidského čtení Písma a jeho vykládání (2K 1,3–4; 2Te 2,16–17). Kázání je integrováno do božího mluvení. Nezmenšuje se ovšem kazatelova odpovědnost, aby kázání bylo christologické. Kazatel poskytuje (nabízí) *verbum externum* v určitosti, kterou ilustruje (dokládá) jeho osoba.⁴¹

Kazatel je zbaven nesplnitelných nároků na sebe sama tím, že si uvědomuje svou omezenost, ale je i osvobozen k tomu, aby se celou svou bytostí a všemi svými schopnostmi odevzdal do události božího mluvení, aby přijal Slovo pro sebe a „dával“ je svým posluchačům. A ovšem také k tomu, aby jim ponechal svobodu si s tímto Slovem a mluvícím Bohem vytvořit svůj vlastní příběh.

Ovšem i posluchač je odpovědný. Je osloven jako lidská bytost a vyzván k odpovědi. Je také subjektem kázání, subjektem čtení Písma.⁴² Nemůže si víru dát, ale zůstává subjektem své víry. Cílem božího jednání je obnovení

38 Srov. např. Michael Giebel, *Predigt zwischen Kerygma und Kunst. Fundamentaltheologische Überlegungen zu den Herausforderungen für Homiletik in der Postmoderne*, Neukirchen-Vluyn: Neukirchener, 2009, 361.

39 Heinzpeter Hempelmann, „Wir haben den Horizont weggewischt“ (F. Nietzsche). Das Evangelium verkünden unter den Bedingungen der Postmoderne, *Theologische Beiträge* 30 (1999), 32–49.

40 Gerrit Hohage, *Predigen im Spannungsfeld von Amt und Person. Ein Versuch, Luthers Amts- und Schlatters Personenverständnis homiletisch ins Gespräch zu bringen*, Neukirchen-Vluyn: Neukirchener, 2005, 249–281.

41 Giebel, *Predigt zwischen Kerygma und Kunst*, 225.

42 Tamtéž, 223–225.

vztahu s lidmi (pozvání ke svobodě) a z toho plynoucí důsledky. Do tohoto cíle je zahrnuto i působení lidského kazatele, lidského vykladače Písma a posluchač je vyzván, aby nechal kázání dosáhnout svého cíle.

Liturgie

Pravděpodobně ve všech náboženstvích mají setkání s Bohem tři fáze: očištění, osvícení a sjednocení (*purificatio, illuminatio, unio*).⁴³ Tyto prvky najdeme i v křesťanských bohoslužbách. Kolekta či vstupní modlitba je prosbou osvobození od toho, co nás tíží, s čím jsme přišli. Čtení Písma a jeho výklad by nám měly na naše životy posvítit. A při večeři Páně se děje sjednocení v Kristu i přidávání síly do toho, co se bude odehrávat po východu z kostela. U večeře Páně (při setkání s Kristem) lze uvidět a materiálně zakusit osvobozující poznání vlastního hříchu i jeho odpuštění, které se rozdává pod chlebem a vínem a které lze ochutnat.⁴⁴

Jiní mluví o tom, že kázání je ovoce na stromě liturgie.⁴⁵ I výborné kázání je do určité míry ztraceno, pokud není součástí dění, které přesahuje kognitivní vnímání a zasahuje další vrstvy duše. Zkrátka ono není jedno, co zažije a slyší účastník bohoslužeb, než dojde ke kázání, ani co se stane po něm a co ho dopoví. Stejně jako není jedno, jak z Bible čteme, zda se už v té chvíli před-nášení ze starého textu stává slovo pro nás a o nás.

Z boží moci a jeho milosrdenství vyrůstá to, že máme co číst, i to, že se to na nás bude naplňovat. Kázání samo nemůže nabídnout to, o čem pojednává, to je nutné svěřit v modlitbě po jeho skončení, a z části okusit u Ježíšova stolu.

Fragment

Smolíkovu tezi lze tedy jen podtrhnout. Homiletika nabízí soudobé a dílčí pokusy o odpovědi na otázku, jak komunikovat evangelium. A i naše snahy

43 Manfred Josuttis, *Der Weg in das Leben. Eine Einführung in den Gottesdienst auf verhaltenswissenschaftlicher Grundlage*, Gütersloh: Kaiser, Gütersloher Verl.-Haus, 32000, 271nn.

44 Möller, *Für Seele sorgen*, 42.

45 Michael Meyer-Blanck, *Evangelium zeigen*, in: Lars Charbonnier – Konrad Merzlyn – Peter Meyer – Alexander Deeg (eds.), *Homiletik: aktuelle Konzepte und ihre Umsetzung*, Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 2012, 142.

o vystižení toho, co to je evangelium, jsou pouze dílčími odpověďmi. Smolíkuv katedrový nástupce Pavel Filipi své kapitoly k homiletice uzavírá obdobně. Užívá k tomu citát z Jana Blahoslava: „Hádej, k čemu tě taková ne-smírná dobrota Boží vede a ponouká...“⁴⁶

S Henningem Lutherem⁴⁷ by bylo možné mluvit o tom, že naše bohoslužby i s kázáním i s večeří Páně⁴⁸ jsou stále jen fragmentem něčeho budoucího. Celistvost teprve nastane. Kazatelé i posluchači se mohou proto dobře smířit s tím, že nás, naše životy, naše pokusy, nehotové činy, myšlenky, snahy, naděje, lásky Bůh teprve dokončí. Ještě nevyšlo najevo, co budeme (1J 3,2)!

Mgr. Ondřej Macek, Ph.D.

Univerzita Karlova, Evangelická teologická fakulta

Černá 646/9, 110 00 Praha 1

Česká republika

macekon@etf.cuni.cz

46 Filipi, *Pozvání k naději*, 251.

47 Henning Luther, *Religion und Alltag. Bausteine zu einer praktischen Theologie des Subjekts*, Stuttgart: Radius-Verl., 1992, 160–182.

48 Karl Barth, *Gotteserkenntnis und Gottesdienst nach reformatorischer Lehre: 20 Vorlesungen über das Schottische Bekenntnis von 1560, gehalten an der Universität Aberdeen im Frühjahr 1937 und 1938*, Zollikon: Verl. d. Evang. Buchhandlung, 1938, 198n: „Die katholische Kirche hat einen Sakramentgottesdienst ohne Predigt... Wir haben einen Predigtgottesdienst ohne Sakrament. Es ist beides gleich unmöglich.“